Qabul qilindi: 17-noyabr 2026-yil • Ma’qullandi: 19-noyabr 2026-yil • Nashr qilindi: 21-noyabr 2026-yil

SUN’IY INTELLEKT DAVRIDA INSON TAFAKKURI VA ONGNING FALSAFIY TALQINI

Islamova Dildora Xamidullayevna

Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti, falsafa fanlari nomzodi, dotsent

Sidiqova Sabinabonu Alisher qizi

Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti, Hayot faoliyati xavfsizligi kafedrasi talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada sun’iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi sharoitida inson tafakkuri va ongining mohiyati, bilish jarayonining o‘zgarishi hamda inson va mashina o‘rtasidagi intellektual munosabatlarning falsafiy jihatlari tadqiq etiladi. Sun’iy intellekt tizimlarining axborotni qayta ishlash, matn yaratish, muammolarga yechim taklif qilish va murakkab vazifalarni bajarish imkoniyatlari inson tafakkurining o‘ziga xos xususiyatlarini qayta ko‘rib chiqish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Tadqiqotda tafakkur, ong, bilim va tushunish tushunchalari o‘zaro farqlanib, sun’iy intellektning funksional imkoniyatlari inson ongining mavjudligi bilan aynan bir hodisa sifatida qaralmasligi asoslanadi. Falsafiy-konseptual va qiyosiy tahlil asosida inson tafakkurining mustaqilligi, refleksivligi va mazmunni anglash qobiliyatini sun’iy intellektdan foydalanish sharoitida baholashga qaratilgan mualliflik yondashuvi taklif etiladi. Natijalar inson va sun’iy intellekt o‘rtasidagi munosabatni oddiy raqobat sifatida emas, balki insonning bilish imkoniyatlari, intellektual mas’uliyati va texnologik vositalar o‘rtasidagi murakkab munosabat sifatida o‘rganish zarurligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, inson tafakkuri, ong, bilish jarayoni, falsafiy antropologiya, refleksivlik, kengaytirilgan bilish, intellektual mustaqillik, raqamli jamiyat.

Abstract: This article examines the nature of human thought and consciousness, the

transformation of the cognitive process, and the philosophical aspects of the intellectual relationship between humans and machines amidst the development of artificial intelligence technologies. The capabilities of artificial intelligence systems–such as information processing, text generation, problem-solving, and the execution of complex tasks–necessitate a re-evaluation of the distinctive characteristics of human thought. The study distinguishes between the concepts of thought, consciousness, knowledge, and understanding, arguing that the functional capabilities of artificial intelligence should not be equated with the phenomenon of human consciousness. Based on philosophical-conceptual and comparative analysis, the authors propose an approach to evaluating the autonomy, reflexivity, and capacity for grasping meaning inherent in human thought within the context of artificial intelligence usage. The results indicate the need to examine the relationship between humans and artificial intelligence not merely as simple competition, but as a complex interplay involving human cognitive capabilities, intellectual responsibility, and technological tools.

Keywords: artificial intelligence, human thought, consciousness, cognitive process, philosophical anthropology, reflexivity, extended cognition, intellectual independence, digital society.

KIRISH

Inson tafakkuri va ongining mohiyati falsafa tarixidagi eng murakkab va ko‘p qirrali muammolardan biri hisoblanadi. Insonning borliqni anglashi, bilim hosil qilishi, o‘z faoliyatini rejalashtirishi va o‘z fikrlariga tanqidiy munosabatda bo‘lishi uning boshqa mavjudotlar va texnologik tizimlar bilan munosabatini tushunishda muhim ahamiyat kasb etadi. Sun’iy intellektning rivojlanishi ushbu masalalarni yangi sharoitda o‘rganish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Bugungi kunda sun’iy intellekt tizimlari matn yaratish, axborotni umumlashtirish, murakkab savollarga javob berish, turli variantlarni taqqoslash va muayyan vazifalarni bajarishda qo‘llanilmoqda. Bunday imkoniyatlar ilgari inson tafakkuriga xos deb qaralgan ayrim faoliyat shakllarining texnologik tizimlar orqali ham amalga oshirilishi mumkinligini

ko‘rsatadi. Biroq tashqi natijaning o‘xshashligi jarayonlarning ichki tabiati ham bir xil ekanini anglatmaydi. Mazkur farq tadqiqotning asosiy falsafiy muammosini belgilaydi: agar sun’iy intellekt inson tafakkuriga o‘xshash natijalarni hosil qila olsa, bu uning inson kabi tushunishi yoki ongli tajribaga ega ekanini anglatadimi? Ushbu savolga javob berish uchun intellektual faoliyatning kuzatiladigan natijalari bilan ong va tushunishning mohiyatini farqlash lozim. Ong falsafasida subyektiv tajribaning tabiati va uning jismoniy jarayonlar bilan munosabati hanuz bahsli masala bo‘lib qolmoqda. Muammoning yana bir jihati inson tafakkurining o‘zgarishi bilan bog‘liq. Inson bilim olish jarayonida doimo tashqi vositalardan – yozuv, kitob, hisoblash qurilmalari va raqamli axborot manbalaridan foydalanib kelgan. Sun’iy intellektning o‘ziga xos tomoni shundaki, u nafaqat ma’lumotni saqlaydi yoki uzatadi, balki foydalanuvchining savollariga javob beradi, matnlar yaratadi va fikrlash jarayonining ayrim bosqichlarini bajarishga yordam beradi. Natijada texnologiya insonning bilish faoliyatida oddiy vositadan murakkab intellektual hamkorga o‘xshash funksiyani bajaruvchi tizimga aylanmoqda.

Shu bilan birga, sun’iy intellektdan foydalanish inson tafakkurining mustaqilligi, bilimni tekshirish zarurati va intellektual mas’uliyat masalalarini ham dolzarblashtiradi. Agar inson tayyor javoblarni tekshirmasdan qabul qilsa, axborot olish imkoniyati ortganiga qaramay, uning mustaqil tahlil qilish faoliyati cheklanishi mumkin. Aksincha, sun’iy intellektdan muqobil fikrlarni izlash, dalillarni taqqoslash va murakkab masalalarni chuqurroq o‘rganish uchun foydalanish inson tafakkurining imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin.

Inson tafakkuri va sun’iy intellekt imkoniyatlarining qiyosiy tahlili

Mezon	Inson tafakkuri	Sun’iy intellekt
Axborotni qayta ishlash	Tajriba, bilim va vaziyatga qarab amalga oshadi	Algoritmlar va o‘rgatilgan modellar asosida amalga oshadi
Mantiqiy xulosa chiqarish	Mantiq, tajriba va mulohazaga tayanadi	Berilgan ma’lumotlar va hisoblash usullariga tayanadi
Ma’no anglash	Shaxsiy tajriba va kontekst bilan bog‘liq	Ma’noni qayta ishlashga o‘xshash natijalar hosil qiladi, ammo bu ongli anglashni o‘z-o‘zidan isbotlamaydi
O‘z faoliyatini baholash	Inson o‘z fikrlari va qarorlarini tanqidiy tahlil qilishi mumkin	O‘z javoblarini tekshirishi mumkin, biroq bu insondagi refleksiv ong bilan aynan bir xil emas
Mas’uliyat	Axloqiy va ijtimoiy mas’uliyat inson zimmasida bo‘lishi mumkin	Tizimning o‘zi inson kabi axloqiy mas’uliyat subyekti ekanligi isbotlanmagan

UNESCOning Sun’iy intellekt etikasi bo‘yicha tavsiyasida ham ushbu texnologiyalarning inson tafakkuri, qaror qabul qilishi, ta’limi va o‘zini anglashi bilan bog‘liq oqibatlariga e’tibor qaratilgan. Shunga qaramay, sun’iy intellektning inson tafakkuriga ta’sirini faqat ijobiy yoki salbiy oqibatlar doirasida baholash masalaning falsafiy murakkabligini to‘liq ochib bermaydi. Asosiy vazifa texnologik imkoniyatlarning ortishi insonning bilimga bo‘lgan munosabati, anglash qobiliyati va o‘z fikrlash jarayonini nazorat qilishiga qanday ta’sir ko‘rsatishini aniqlashdan iborat.

Tadqiqotning maqsadi sun’iy intellekt davrida inson tafakkuri va ongining falsafiy mazmunini tahlil qilish, inson va sun’iy intellekt faoliyati o‘rtasidagi muhim farqlarni aniqlash hamda insonning intellektual mustaqilligini saqlashga qaratilgan konseptual yondashuvni ishlab chiqishdan iborat. Maqolaning asosiy g‘oyasi shundan iboratki, sun’iy intellektning funksional imkoniyatlarini inson ongining mavjudligi bilan tenglashtirish mumkin emas. Shu bilan birga, insonning bilish faoliyati texnologiyalar bilan o‘zaro

aloqada o‘zgarishini inkor etish ham to‘g‘ri emas. Mazkur ikki jihatni birgalikda tahlil qilish inson tafakkurining zamonaviy sharoitdagi mohiyatini chuqurroq tushunishga imkon beradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot nazariy-falsafiy xarakterga ega bo‘lib, inson tafakkuri va ongining sun’iy intellekt bilan munosabatini konseptual tahlil qilishga asoslanadi. Tadqiqotda eksperimental yoki sotsiologik ma’lumotlar to‘planmagan; shu sababli xulosalar nazariy tahlil doirasida talqin qilinadi. Birinchi metod – falsafiy-konseptual tahlil. Ushbu metod orqali tafakkur, ong, tushunish va bilim tushunchalarining mazmuni o‘zaro farqlanadi. Tafakkur muammolarni tahlil qilish, xulosa chiqarish va tushunchalar bilan ishlash faoliyati sifatida; ong esa subyektiv tajriba va anglashning mavjudligi bilan bog‘liq falsafiy muammo sifatida ko‘rib chiqiladi. Bunday farqlash sun’iy intellektning tashqi faoliyati va insonning ichki tajribasi o‘rtasidagi munosabatni tahlil qilishga xizmat qiladi. Ikkinchi metod – qiyosiy-falsafiy tahlil. Bunda inson tafakkurining maqsadga yo‘naltirilganligi, tajriba bilan bog‘liqligi va o‘z fikrlarini baholash imkoniyati sun’iy intellekt tizimlarining ma’lumotlarni qayta ishlash va natija hosil qilish xususiyatlari bilan qiyoslanadi. Qiyoslashning maqsadi inson va mashina faoliyatini mutlaq qarama-qarshi qo‘yish emas, balki ularning funksional o‘xshashliklari va konseptual farqlarini aniqlashdir. Uchinchi metod – tizimli tahlil. Ushbu yondashuv orqali sun’iy intellekt, insonning bilish faoliyati, ta’lim muhiti va raqamli axborot o‘rtasidagi aloqalar o‘rganiladi. Inson va tashqi vositalar o‘rtasidagi munosabatni tushuntirishda Clark va Chalmersning kengaytirilgan ong haqidagi maqolasi hamda keyingi tadqiqotlarda rivojlantirilgan kengaytirilgan bilish yondashuvlari nazariy manba sifatida qo‘llaniladi. To‘rtinchi metod – mantiqiy umumlashtirish va konseptual modellashtirish. Ushbu metodlar yordamida inson tafakkurining sun’iy intellekt bilan o‘zaro aloqasini baholash uchun uchta mezon: intellektual mustaqillik, refleksiv nazorat va mazmunni anglashga yo‘naltirilgan faoliyat taklif etiladi. Mazkur mezonlar mavjud, standartlashtirilgan psixologik test yoki empirik jihatdan tasdiqlangan o‘lchov vositasi emas. Ular maqolada ishlab chiqilgan nazariy modelning tarkibiy qismlari bo‘lib, kelgusida empirik tadqiqotlar orqali tekshirilishi mumkin.

NATIJALAR

Tadqiqotning birinchi natijasi tafakkur va ongni bir-biriga yaqin, biroq aynan bir xil bo‘lmagan hodisalar sifatida tahlil qilish zarurligini ko‘rsatadi. Tafakkur insonning muammolarni aniqlash, ma’lumotlarni tahlil qilish, tushunchalarni o‘zaro bog‘lash va xulosalar chiqarish qobiliyati bilan bog‘liq. Ong esa faqat axborot bilan ishlashdan iborat emas; u tajribaning subyektiv tomoni, ya’ni insonning muayyan holatni boshdan kechirishi va o‘z tajribasini anglash masalalarini ham qamrab oladi. Ongning tabiati haqida turli falsafiy nazariyalar mavjud bo‘lib, uning barcha jihatlarini tushuntiradigan yagona nazariya shakllanmagan. Sun’iy intellekt tizimi savolga javob berishi, matn yaratishi yoki murakkab masalani yechishi mumkin. Bunday natijalar tizimning muayyan intellektual vazifalarni bajarish imkoniyatini ko‘rsatadi. Biroq faqat shu natijalarga asoslanib, tizimda insonnikiga o‘xshash subyektiv tajriba mavjud degan xulosaga kelish mumkin emas. Birinchi savolga tizimning faoliyati va natijalarini kuzatish orqali javob izlash mumkin. Ikkinchi savol esa ongning mohiyati va uni aniqlash mezonlari bilan bog’liq murakkab falsafiy muammodir. Demak, sun’iy intellektning muvaffaqiyatli ishlashi uning inson kabi ongli ekanini o‘z-o‘zidan isbotlamaydi. Shu bilan birga, inson ongining barcha xususiyatlari haqida yakuniy xulosa mavjud emasligi sababli, bu masalani faqat qat’iy taxminlar bilan hal qilish ham ilmiy jihatdan asosli bo‘lmaydi.

Tadqiqotning ikkinchi natijasi sun’iy intellektning inson bilish faoliyatidagi rolini oddiy axborot vositachiligidan kengroq doirada tushuntirish mumkinligini ko‘rsatadi. An’anaviy axborot vositalari asosan bilimni saqlash, uzatish va qayta topishga xizmat qilgan. Sun’iy intellekt esa foydalanuvchi so‘roviga mos javob ishlab chiqishi, muqobil fikrlarni taqdim etishi, dalillarni guruhlashi va murakkab ma’lumotlarni umumlashtirishi mumkin. Shu sababli u insonning bilish jarayonida faol ishtirok etuvchi texnologik vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

1-diagramma. Sun’iy intellekt davrida inson tafakkurini tahlil qilish modeli.

Manba: muallif ishlanmasi.

Clark va Chalmersning kengaytirilgan ong haqidagi yondashuvi ayrim sharoitlarda

tashqi vositalar insonning bilish jarayonining funksional tarkibiy qismiga aylanishi mumkinligini muhokama qiladi. Biroq bu yondashuv barcha texnologik vositalar avtomatik ravishda inson ongining bir qismiga aylanadi, degan fikrni anglatmaydi.

Sun’iy intellekt bilan ishlashda ham shunga o‘xshash farq mavjud. Agar foydalanuvchi tizimdan faqat tayyor javob olish uchun foydalansa, texnologiya fikrlashning ayrim bosqichlarini o‘z zimmasiga oladi. Agar foydalanuvchi esa javoblarni tekshirsa, turli izohlarni taqqoslasa va mustaqil xulosa chiqarsa, sun’iy intellekt bilish imkoniyatlarini kengaytiruvchi vosita bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Shunday qilib, texnologiyaning inson tafakkuriga ta’siri uning mavjudligi bilan emas, balki bilish jarayonida qanday vazifani bajarishi bilan belgilanadi.

Tadqiqotning uchinchi natijasi inson tafakkurini baholashda nafaqat to‘g‘ri javob olish, balki fikrlash jarayonini nazorat qilish va o‘z xulosalarini qayta ko‘rib chiqish imkoniyatiga ham e’tibor berish zarurligidir. Insonning mustaqil tafakkuri faqat yangi fikr yaratish qobiliyati bilan belgilanmaydi. U o‘z qarashlariga shubha bilan qarash, dalillarni tekshirish, muqobil tushuntirishlarni ko‘rib chiqish va zarur bo‘lganda avvalgi xulosasini o‘zgartirish imkoniyatini ham qamrab oladi. Bu xususiyatni refleksivlik, ya’ni insonning o‘z fikrlash faoliyatini tahlil qilish va baholash qobiliyati bilan bog‘lash mumkin. Sun’iy intellektdan foydalanishda refleksivlikning ahamiyati yanada ortadi. Tizim ravon va ishonchli ko‘rinadigan javob berganida ham, uning mazmuni noto‘g‘ri, to‘liq bo‘lmagan yoki kontekstdan uzilgan bo‘lishi mumkin. Shu sababli javobning ravonligi uning haqiqatga muvofiqligini kafolatlamaydi. Taklif etilgan model inson tafakkurini faqat natija bilan baholashdan jarayonni ham hisobga oluvchi yondashuvga o‘tishni nazarda tutadi. Bunda mezonlar o‘zaro bog‘liq, ammo alohida ahamiyatga ega. Inson muayyan masalada mustaqil fikr yuritishi mumkin, lekin o‘z xulosasini tekshirmasa, xatoni aniqlay olmasligi ehtimoli mavjud. Xuddi shuningdek, ma’lumotlarni to‘g‘ri tekshirish ko‘nikmasi mazmunni chuqur anglashga bo‘lgan ehtiyojni to‘liq almashtirmaydi. Mazkur modelning mualliflik hissasi inson va sun’iy intellekt o‘rtasidagi munosabatni faqat samaradorlik yoki tezlik orqali emas, balki insonning mustaqil bilish faoliyati, o‘z fikrini nazorat qilish va mazmunni anglashga

intilishi orqali tahlil qilish taklifida namoyon bo‘ladi.

Tadqiqotning to‘rtinchi natijasi axborotga tezkor kirish imkoniyati bilan bilimni chuqur o‘zlashtirish o‘rtasidagi farqni ajratish zarurligidir. Sun’iy intellekt foydalanuvchiga qisqa vaqt ichida ko‘plab tushuntirishlar va javoblarni taqdim etishi mumkin. Biroq ma’lumotning mavjudligi uni anglash, eslab qolish yoki yangi sharoitda qo‘llash bilan teng emas. Bilimning shakllanishi insonning ma’lumotni oldingi tajribasi bilan bog‘lashi, sabablarni tushunishi va o‘z fikrini asoslay olishi bilan ham bog‘liq. Masalan, talaba sun’iy intellekt yordamida murakkab nazariy savolga batafsil javob olishi mumkin. Agar u javobni faqat ko‘chirib olsa, vazifaning tashqi talabi bajarilishi mumkin, lekin mavzuni mustaqil tushuntirish qobiliyati shakllanmasligi ehtimoli mavjud. Aksincha, talaba javobdagi tushunchalarni tekshirsa, qarama-qarshi fikrlarni solishtirsa va xulosani o‘z so‘zlari bilan asoslab bersa, sun’iy intellekt o‘rganish jarayoniga xizmat qilishi mumkin. Demak, sun’iy intellekt davrida ta’limning vazifasi faqat ko‘proq ma’lumot berishdan iborat bo‘lib qolmasligi kerak. U bilimni tekshirish, savol qo‘yish, mustaqil xulosa chiqarish va o‘z fikrini asoslash ko‘nikmalarini rivojlantirishga ham yo‘naltirilishi lozim.

MUHOKAMA

Olingan nazariy natijalar sun’iy intellektning inson tafakkuriga ta’sirini ikki qarama-qarshi yo‘nalish – intellektual imkoniyatlarni kengaytirish va mustaqil fikrlash faoliyatining ayrim qismlarini texnologiyaga topshirish – orqali tahlil qilish imkonini beradi. Birinchi yo‘nalishda sun’iy intellekt insonning bilish imkoniyatlarini kengaytiruvchi vosita sifatida namoyon bo‘ladi. U katta hajmdagi axborotni umumlashtirish, muqobil yondashuvlarni aniqlash va murakkab tushunchalarni tushuntirishda yordam berishi mumkin. Bu imkoniyatlardan to‘g‘ri foydalanish insonning vaqtini tejashi va muammoni chuqurroq o‘rganishiga sharoit yaratishi mumkin. Ikkinchi yo‘nalishda esa insonning fikrlash jarayonidagi faol ishtiroki masalasi yuzaga keladi. Agar tayyor javob olish mustaqil izlanishning o‘rnini egallasa, inson natijaga erishishi mumkin, biroq bu natijaga olib kelgan sabablarni tushunmasligi ehtimoli mavjud. Shu bois texnologiyadan foydalanishning samaradorligini faqat vazifaning qanchalik tez bajarilgani bilan o‘lchash yetarli emas. Bu

holat kengaytirilgan bilish yondashuvini yanada chuqurroq ko‘rib chiqishni talab etadi. Tashqi vosita insonning bilish faoliyatini qo‘llab-quvvatlashi mumkin, biroq vositaning mavjudligi uning inson ongiga to‘liq qo‘shilganini yoki insonning mustaqil fikrlash qobiliyatini avtomatik ravishda oshirganini anglatmaydi. Inson va texnologiya o‘rtasidagi munosabatni baholashda o‘zaro aloqaning xususiyati va insonning faol ishtiroki hisobga olinishi kerak. Muhokamaning yana bir muhim jihati ong masalasidir. Sun’iy intellektning ayrim vazifalarni muvaffaqiyatli bajarishi uning ongli ekanini isbotlamagani kabi, mavjud bilimlarning cheklanganligi ham bu boradagi barcha falsafiy savollarga yakuniy javob berishga imkon bermaydi. Shu sababli ilmiy yondashuv texnologik natijalarni inkor etmasligi, biroq ularni ongning mavjudligiga oid dalillar bilan tenglashtirmasligi lozim. Tadqiqotning amaliy ahamiyati ta’lim jarayonida yaqqol namoyon bo‘ladi. Sun’iy intellektdan foydalanishni taqiqlash yoki undan cheklanmagan tarzda foydalanishga ruxsat berish o‘rtasidagi oddiy tanlov o‘rniga, uning o‘rganish maqsadlariga qay darajada xizmat qilayotganini baholash maqsadga muvofiq. Masalan, talabaning yakuniy javobidan tashqari, dalillarni tekshirish, mustaqil izoh berish va muqobil fikrlarni taqqoslash qobiliyatini ham baholash mumkin. Shuningdek, o‘qitish jarayonida sun’iy intellekt tomonidan berilgan javobni tanqidiy tahlil qilish, xatolarni topish va xulosalarni mustaqil asoslashga qaratilgan topshiriqlar muhim o‘rin tutishi mumkin. Bunday yondashuv texnologiyani o‘quv jarayonidan chetlashtirmaydi, balki uni tafakkurni rivojlantirish maqsadiga bo‘ysundiradi. Mazkur tadqiqotning cheklovlari ham mavjud. Birinchidan, taklif etilgan uch mezonli model nazariy xarakterga ega va empirik sinovdan o‘tkazilmagan. Ikkinchidan, inson tafakkuri va ongining xususiyatlari turli falsafiy maktablarda turlicha talqin qilinadi. Uchinchidan, sun’iy intellekt tizimlarining imkoniyatlari va ishlash mexanizmlari farqlangani sababli, barcha tizimlar haqida bir xil xulosa chiqarish mumkin emas. Kelgusidagi tadqiqotlarda taklif etilgan modelni ta’lim jarayonida qo‘llash, sun’iy intellektdan foydalanadigan va foydalanmaydigan guruhlarning bilimni anglash, mustaqil fikrlash va xatolarni aniqlash ko‘nikmalarini taqqoslash mumkin. Bunday empirik tadqiqotlar nazariy xulosalarni tekshirish va modelning amaliy qiymatini aniqlash imkonini

beradi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari sun’iy intellekt davrida inson tafakkuri va ongini o‘rganish texnologik imkoniyatlarni tavsiflash bilan cheklanmasligi kerakligini ko‘rsatadi. Ushbu masala insonning bilim hosil qilishi, ma’lumotni anglash, mustaqil fikr yuritish va o‘z qarorlarini asoslash qobiliyatlari bilan uzviy bog‘liq. Birinchidan, tafakkur va ong tushunchalarini farqlash zarurligi asoslandi. Sun’iy intellektning axborotni qayta ishlash va intellektual vazifalarni bajarish imkoniyatlari uning inson kabi subyektiv tajribaga ega ekanini o‘z-o‘zidan isbotlamaydi. Shu sababli texnologik samaradorlik va ongning mavjudligi alohida tahlil qilinishi kerak. Ikkinchidan, sun’iy intellekt insonning bilish faoliyatini kengaytirishi mumkinligi, biroq bu natija undan foydalanish usuli va insonning faol ishtirokiga bog‘liqligi ko‘rsatildi. Texnologiya mustaqil tahlil va bilimni tekshirishga yordam berganida bilish imkoniyatlarini oshirishi mumkin; tayyor javoblarni tekshirmasdan qabul qilish esa anglash jarayonini cheklashi ehtimoli mavjud. Uchinchidan, inson tafakkurini raqamli muhitda tahlil qilish uchun intellektual mustaqillik, refleksiv nazorat va mazmunni anglashga yo‘naltirilgan faoliyatdan iborat uch mezonli konseptual model taklif etildi. Model insonning intellektual faoliyatini faqat yakuniy natija bilan emas, balki fikrlash jarayonining xususiyatlari bilan ham baholashga yo‘naltirilgan. To‘rtinchidan, ta’lim va ilmiy faoliyatda sun’iy intellektdan foydalanish mustaqil fikrlash, dalillarni tekshirish va o‘z xulosalarini asoslash ko‘nikmalari bilan birga rivojlantirilishi lozimligi asoslandi. Umumiy xulosa shuki, sun’iy intellekt davrida inson tafakkurining asosiy vazifasi faqat axborotga ega bo‘lishdan iborat emas. Muhim masala – axborotning mazmunini anglash, uning ishonchliligini baholash va olingan bilim asosida mustaqil xulosa chiqarish qobiliyatini saqlab qolishdir. Shu nuqtayi nazardan, texnologik taraqqiyotning inson uchun ahamiyati uning o‘rnini egallash darajasi bilan emas, balki insonning ongli va mas’uliyatli bilish faoliyatini qay darajada qo‘llab-quvvatlashi bilan ham baholanishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Choriev A. Inson falsafasi. Inson to‘g‘risidagi falsafiy fikrlar taraqqiyoti. –

Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2007.

2. Faylasuflar jamoasi. Falsafa asoslari: darslik. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2011.

3. Clark, A., Chalmers, D. The Extended Mind // Analysis. 1998. Vol. 58, No. 1. P. 7–19. https://doi.org/10.1093/analys/58.1.7

4. Searle, J. R. Minds, Brains, and Programs // Behavioral and Brain Sciences. 1980. Vol. 3, No. 3. P. 417–457. https://doi.org/10.1017/S0140525X00005756

5. Chalmers, D. J. The Conscious Mind: In Search of a Fundamental Theory. Oxford: Oxford University Press, 1996.

6. UNESCO. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. Paris: UNESCO, 2021.

7. Stanford Encyclopedia of Philosophy. Consciousness.

8. Pellegrino, G., Garasic, M. D. Artificial Intelligences as Extended Minds. Why Not? // Rivista Internazionale di Filosofia e Psicologia. 2020.

9. Ongaro, G., Hardman, D., Deschenaux, I. Why the Extended Mind Is Nothing Special but Is Central // Phenomenology and the Cognitive Sciences. 2024. Vol. 23. P. 841–863. https://doi.org/10.1007/s11097-022-09827-5